

לשוננו לעם

עורכים: דוד טלשיר, חיים א' כהן, יוסף עופר

מתוך

כרך מט, תשנ"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הוצאת "לשונונו לעם" ממומנת בידי הקרן ע"ש יעקב ושושנה חורגין
הוצאת חוברת זו הסתייעה גם בקרן ע"ש יצחק לייב ורחל גולדברג ז"ל

אל הכותבים

כתבי יד יוגשו למערכת מוקלדים במעבד תמלילים ומודפסים ברווח כפול,
תוך הקפדה על כללי הכתיב חסר הניקוד של האקדמיה ללשון העברית.
לכתב היד יש לצרף תקליטון ולציין עליו את התכנה שהמאמר נכתב בה. כן
יש לצרף את תרגום כותרת המאמר לאנגלית.

האקדמיה ללשון העברית
ירושלים התשנ"ח

ISSN 0024-1091

הפקה: ליזה מוהר

האקדמיה ללשון העברית, ת"ד 3449, ירושלים 91034
סדר ועריכה במחשב: האקדמיה ללשון העברית
הדפסה: "גרפית" בע"מ, ירושלים

בכ"ה במרחשוון תשנ"ח (25 בנובמבר 1997) קיימה ועדת החינוך של הכנסת ישיבה חגיגית לציין 140 שנה להולדתו של אליעזר בן-יהודה ו-75 שנה לפטירתו. אנו מביאים כאן את הרצאותיהם של חבר האקדמיה, פרופ' גד בן-עמי צרפתי, ושל המזכירה המדעית, רונית גדיש, שנישאו באותה ישיבה.

גד בן-עמי צרפתי

העברית - לשון עתיקה אבל צעירה

מוריי ורבותיי,

כבוד ושמחה הייתה לי הזמנת ועדת החינוך והתרבות של הכנסת לבוא לפניו כחבר האקדמיה ללשון העברית ולהשמיע כמה מילים על לשוננו ועל אליעזר בן-יהודה שהחזיר אותה למעמד של לשון מדוברת. אולם תפקידי קשה: מה אומר שכבר לא נאמר על נושא זה? ומצד שני - על מה אדבר מתוך אינספור הנושאים שבאותו תחום? לכן אדבר על כמה נקודות הנראות לי חשובות, אף על פי שאין בהכרח קשר ביניהן. בין כך ובין כך אני רק הפותח, ואחריי יבואו מרצים רציניים שידברו בצורה עניינית יותר.

אחד הקשיים בחקר הלשון הוא העובדה שאנו מדברים מימי הילדות, לכן הדיבור הוא לנו דבר טבעי כמו האכילה או ההליכה, שאינו צריך הסבר וחקירה. זכור אני שפעם הוצגתי לפני איש מכובד מאוד (שמטעמים מובנים איני יכול לפרש בשמו) בתור "פרופסור ללשון העברית", והוא שאל: "עברית? מה יש ללמד?" האמת כמובן היא, שאדרבא, הלשון היא מנגנון מסובך ועדין, והעובדה שתינוק לומד להשתמש בה בשנים מועטות היא בבחינת נס שטרם הוסבר. אשר ללשון העברית בת זמננו - היא נס בתוך נס. ננקוט מספר עגול ונגיד שהעברית התחילה להיעשות לשון הדיבור של היישוב מראשית המאה הזאת: כאן לא ילד רכש לשון, אלא חברה שלמה. פעמים רבות אנו שוכחים דבר זה ומשתוממים כשקוראים את דברי הרצל אשר כתב בפרק "הלשון" שבספרו "מדינת היהודים" כדברים האלה: "מישהו יחשוב שנמצא אולי קושי בעובדה ששוב אין לנו לשון משותפת. מכל מקום לא נוכל לדבר בינינו עברית. מי מאתנו יודע די עברית כדי לבקש בשפה זו כרטיס רכבת? דבר כזה אינו קיים". הפתרון שהרצל הציע הוא ש"כל אחד ישמור את לשונו, היא המולדת היקרה של מחשבתו", ובמקום אחר כתב כי "השפה העיקרית תהיה הגרמנית".¹ וכל זה נאמר רק לפני מאה ואחת שנה! היום צריכים לאמץ את הדמיון כדי לחשוב על מצב עלוב כזה של לשוננו. ואמנם מבחינת ההיגיון

והסבירות הרצל צדק: לשון המשמשת לספרות הלכתית, לקריאת טקסטים בבית המדרש ולקצת ספרות יפה לא תצלח להביע את כל הכוונות ואת כל גוני המשמעויות שבשיחה בין בחור לבחורה או במשא ומתן בין שני מנהלי בנקים המבקשים לגמור עסקה. רק ה"שיגעון" של אליעזר בן-יהודה היה יכול לשנות את המצב, נגד ההיגיון והסבירות שבדברי הרצל. ואף שפה ושם היו דוברי עברית גם לפני בן-יהודה, ושבקרב הציונים של מזרח אירופה היו תומכים חשובים בדיבור העברי, אלו היו תופעות מוגבלות מאוד, ולעולם לא היינו מגיעים למה שהגענו בלי ה"שיגעון" של בן-יהודה.

כשחסר לנו ביטוי לְדָבָר מה, איננו חושבים על כך שהלשון שאנו מדברים בה נוצרה למעשה במשך ארבעה או חמישה דורות לעומת לשונות של עמים "נורמליים" שדוברו במשך מאות שנים רצופות. במשך תקופות ארוכות כאלה התגבש באותן הלשונות לא רק אוצר מילים, על משמעויותיהן, על גוני משמעויותיהן ועל זיקותיהן, אלא גם אוצר של צירופי מילים, של ניבים, של מה שבאנגלית נקרא idioms, שהם ביטויים הקובעים למעשה את רוח הלשון, והם חשובים אולי יותר מן המילים הבודדות. לשוננו עתיקה היא, אחת הלשונות העתיקות ביותר שמדברים בהן היום, אולם במשך כאלפיים שנה היא נשתמרה כאילו במקרה: שרדו ממנה רק תעודות שבכתב ואבדו כל הביטויים שבעל פה. כלשון דיבור היא אפוא לשון צעירה.

אביא לדוגמה רק מקרה אחד של מחסור כזה, מקרה המטריד אותי זה זמן רב. כדי לומר בעברית את המשפט האנגלי I like this house רגילים לומר "הבית הזה מוצא חן בעיניי". הניב הזה "מצא חן בעיני פלוני", הבא במקרא פעמים רבות, הוא ביטוי מליצי, מאותם הביטויים שבדרך כלל לא עברו לעברית שלאחר המקרא, ואכן אין **מצא חן** בספרות התלמודית, פרט למובאות מן המקרא או לרמיזות אליו. יתר על כן, "בית" או "תמונה" או "נוף" יכולים "למצוא חן בעיניי", אבל מה נאמר על קונצרט או על הרצאה? "מצא חן באוזניי"? ועל גלידה או על עוגה נאמר "מצא חן בחפיי"? לפעמים אנו אומרים, על דרך הצרפתית, "אהבתי את ההצגה", אך על פי רוב אנו משתמשים בפועל "נִהְיֵהָ": "נהייתי מן ההרצאה, מן הקונצרט, מן התערוכה של שגאל"; "היית אתמול בסרט? נהנית?" וכדומה. אולם לפי הרגשתי להנאה יש קונוטציה חזקה מאוד וחומרית מאוד; איני יודע אם זוהי הרגשה שלי בלבד, או שמא גם אחרים שותפים לה; מכל מקום אני נהנה מטיול יפה, מאכילה דשנה, משינה טובה וכיוצא בהם, אבל קשה לי ליהנות מהרצאה מעניינת ואפילו מקונצרט מוצלח. (האם אתם, השומעים אותי כעת, גם אם נניח שדבריי מעניינים אתכם, האם אתם נהנים?) ואכן אם תבדקו את העדויות לפועל **נהנה** שבמילון של בן-יהודה תמצאו שעל פי רוב נהנים מאכילה, משתייה, מסעודה, מבגדים, מריח, מנוי של אישה, מממון, מנכסים;

גם העדויות לשם העצם **הנאה** מצביעות בעיקר על תענוג החושים או על תועלת. לעניות דעתי אין לנו ביטוי כולל ולא מליצי המקביל לאנגלית I like something, ואין זו אלא דוגמה אחת. אולם אין ספק שביטוי כזה ייווצר באחד הימים, אם על ידי סופרים אם על ידי העם, כי הלשון מתפתחת ומשתכללת אגב שימושה.

ביצירת ניבים יש תפקיד נכבד למה שנקרא סלנג, מונח שלדעתי משמש היום בהיקף רחב מדי, שכן לעתים אנו קוראים "סלנג" למה שאינו אלא לשון דיבור או לשון תת־תקנית. לשון זו, יהא השם אשר ניתן לה אשר יהא, נוצרת בהתמדה, רוב ביטוייה נשכחים אחרי זמן קצר ומתחלפים באחרים, אבל אחדים מהם מתקבלים בלשון התקנית (על אפס ועל חמתם של טהרנים) ומעשירים אותה. כך בכל הלשונות. אביא שוב רק דוגמה אחת. **ראש**, כגון ראש של אדם או של בעל־חיים, נקרא בצרפתית tête. בלטינית אמרו caput, ומילה זו עברה לאיטלקית בצורת capo ולספרדית בצורת cabeza; אף לצרפתית נכנסה caput בצורת chef, אבל רק בהוראה מושאלת: 'ראש של קבוצה, מפקד'. והנה tête באה מן הלטינית testa, מילה שהוראתה 'קדרה, כלי חרס'. מה קרה? נראה שבלטינית העממית המאוחרת כינו הליצנים את ראש האדם בשם "קדרה", כלומר השתמשו בסלנג שלהם ב־testa שהיא 'קדרה' כדי לציין 'ראש', ומן הסלנג עברה המילה ללשון הסטנדרטית. כך הסלנג מעשיר ומגוון את הלשון התקנית ואת לשון הספרות. אולי תתפלאו על שמי שבא לפניכם ב"כובע" של איש האקדמיה (גם "כובע" בהוראה שהשתמשתי בה עתה ביטוי נחמד הוא של לשון הדיבור!) מדבר בשבח הלשון התת־תקנית, אבל כך הם הדברים. לעושר לשוננו בעתיד - תקוותנו בסלנג.

אלא שיש כאן צרה, והיא שהסלנג שלנו אינו ניזון מן הרבדים העתיקים והעממיים של הלשון, בדומה למה שקורה בלשונות רבות, אלא מלשונות זרות - היום בעיקר מן האנגלית. בכל פעם שאנו שומעים ניב עסיסי חדש עלינו לשאול איך אומרים זאת באנגלית, ועל פי רוב נמצא בדרך זו את מקורו. הסלנג מביא לנו אפוא עושר זר, וחבל.

בתחום המינוח המקצועי הרחבת הלשון נעשית באקדמיה על ידי הוועדות השונות המוקמות מדי פעם בפעם - כל אחת למקצוע מסוים - וכל ועדה מורכבת מאנשי האקדמיה ומאנשי אותו מקצוע. יש גם ועדה למילים בשימוש כללי, העושה בעצם מה שהיה צריך לעשות הסלנג לפי מה שאמרתי לפני כן. יש לא מעטים בציבור הנוהגים ללעוג לאקדמיה (על מה לא לועגים?), זה מוצא בה שמרנות יתרה, זה סובר שמונחיה אינם מוצלחים, וזה רואה בה פגם אחר. אולם האמינו נא שעבודת האקדמיה אינה קלה, ואף אם יש בה חסרונות, כבכל דבר אנושי, אין לבטל את הצלחותיה. ודעו, שאם מתוך

המונחים שהאקדמיה מחדשת חלקם נדחים על ידי הדוברים ורק אחדים מתקבלים בציבור, יש באלה המתקבלים תרומה נכבדה ללשון.

אולם בהזדמנות זו אני מבקש להפנות את תשומת לבכם לא רק למה שעושים, אלא גם למה שאין עושים, כדי להראות איזו דרך ארוכה עדיין לפנינו עד שנגיע להחייאה המושלמת של הלשון. הזכרתי עד כה בעיות ידועות שעליהן כבר דובר הרבה, ואשר מטפלים בהן כבר, לעתים בהצלחה ולעתים בהצלחה לא מרובה. אזכיר עכשיו שתי בעיות עצומות, שטרם התחלנו לטפל בהן, ואשר האקדמיה אפילו אינה מעזה לחשוב עליהן, והן קושי הקריאה, ופער הדקדוק.

א. קושי הקריאה של העברית

הרבה פעמים הזדמן לי לציין באוזני ישראלים צעירים שקריאת העברית אטית וקשה בהרבה מן הקריאה בלשונות הנכתבות באותיות לטיניות; בדרך כלל הם טענו כנגדי שקושי ואטיות אלו קיימים רק בשביל איש כמוני שקריאתו הראשונה הייתה באותיות לטיניות, אך לא בשבילם, הקוראים עברית מילדותם. והנה מצאתי תניא דמסייע לי במאמר שנתפרסם לפני כמה שנים ב"ידיעות אחרונות", ובו נאמר בשם הפרופ' שלמה הרמתי כך: "הסטודנט הישראלי קורא בממוצע 150 מילים לדקה, האמריקני - בין 600 ל-1000" ("ידיעות אחרונות", 30.12.1983). הרמתי תולה פער זה בשיטות הגרועות להוראת הקריאה הנהוגות אצלנו, אבל נראה לי שרשאים אנו לראות אותו גם כתוצאה מן הקושי האובייקטיבי שבקריאת העברית לעומת קריאת לשון הנכתבת באותיות לטיניות. קושי זה נובע מכמה גורמים:

1. דמיון בין קבוצות של אותיות: באלף-בית העברי יש עשר אותיות שצורתן היסודית ריבוע: **ב ה ח ט כ מ ס פ ת**; שש אותיות שצורתן היסודית קו זקוף: **ג ו ז י נן**; ארבע אותיות שצורתן היסודית זווית ישרה: **ד ר ך ף**. נמצא שרק לשבע האותיות **א ל ע צ ץ ק ש** יש מראה מיוחד לכל אחת מהן. כן יש צירופי אותיות הדומים לאות אחת: שלושת הזוגות **בו כו נו** דומים ל**מ**, הזוגות **דו רו** דומים ל**ח**, הזוגות **זנ רנ** דומים ל**ת**, הזוג **עו דומה** ל**ש** והזוג **ין דומה** ל**ץ**.

2. חוסר אותיות רישיות (capital letters), שבכמה לשונות מאפשרות לזהות מיד שם עצם פרטי של איש, עיר, מדינה וכיו"ב.

3. חוסר ציוני התנועות (הרי אנו קוראים כרגיל עברית לא מנוקדת).

4. אותיות של משקל ואותיות שימוש המסתירות את האות הראשונה של השורש, כך שבמבט ראשון במילה אין רואים לאיזה שורש היא שייכת: משורש כת"ב, למשל, באות מילים כגון **מכתב, מכתבה, התכתבות, תכתובת, תכתובת, תכתוב, תכתובת, תכתובת** ועוד ועוד.

5. אות אחת (ש) נקראת בשני אופנים שונים (s/sh), ושתי אותיות שונות (ש/ס) נקראות באופן אחד (s).²

ב. הפער שבין הדקדוק הנלמד בבית הספר לדקדוק הלשון שאנו מדברים בה

בלשון המדוברת בפי חלק גדול של הישראלים חלו, בין היתר, תופעות אלו:

1. ביטול ההבדל בין קולות שונים (א/ע, ח/כ רפה ועוד, והדברים ידועים).
2. היגוי שווא נע כאפס תנועה (כשווא נח ולא כתנועה קצרה) במילים רבות.
אף נוצרו כללים חדשים, שאין כאן המקום להאריך בהם, כגון ששווא באות ראשונה של שם עצם מתאפס (בְּרַכָּה = brakha) ובאות יחס נהפך לתנועה מלאה (בְּסֵפֶר = besef).
3. ביטול של הכפלת העיצורים, ביטול אשר במקרים רבים הופך הברות סגורות לפתוחות (כגון שֵׁלִם = ši-lem).

4. הזדהות התנועות המסומנות על ידי פתח/קמץ וצירי/סגול.
כתוצאה מתופעות אלו אין שומעים כל הבדל בין הביטוי "קול ישראל לגולה" שהיה שמו של ערוץ שידור ברדיו לבין הביטוי "כל ישראל לגולה" האמור בהלצה על ריבוי הישראלים המטיילים בחוף לארץ; "נוחל" נחלה אינו נבדל מן "נוכל" המתנכל לרעהו; כמו כן אין הבדל בהיגוי בין הפועל "גִּנְבּוּ" לשם עצם "גִּנְבָּ" במשפט "הגנב הוא גנב ממני מאה שקל", ובין הפועל "יָלְדָה" לשם עצם "יָלְדָה" במשפט "אשתי יָלְדָה ילדה יפה".

אין כל תועלת בקינת המדקדקים על שינויי הגייה אלו: כך הוא המצב ואתו יש להתמודד.
כיצד פותרים את הבעיות החמורות האלה? אין לי הוהרהר להציע פתרונות. ברור שקושי הקריאה מחייב שינוי של צורת האותיות ואולי אף של שיטת הכתיב - ומי יעז לעשות כן? ההכרה בשינויים הפונטיים שהזכרתי תביא לשינוי יסודי בדקדוק, כלומר להתמוטטות הדקדוק המקובל ולהקמתו של דקדוק חדש - אבל מי ישלח את ידו בדקדוק המסורתי?

אולם אין לומר שלא היו דברים כאלה מעולם. הצורה של אותיות האלף-בית השתנתה אחרי גלות בבל: האותיות שנהגו בימי בית שני (ומאז ועד היום) שונות בצורתן מאלה שנהגו בימי בית ראשון; העתיקות נקראות בתלמוד "כתב דעץ" או "רעץ" ואף "כתב עברי", והמאוחרות - "כתב אשורי"; בתלמוד יש דעה שעזרא הסופר הוא שחולל את השינוי. אולי מותר לומר שהוא ידע להבדיל בין מקודש לשאינו מקודש: השבת מקודשת היא - ויש לקיימה על כל דקדוקיה, צורת האותיות אינה מקודשת - ואפשר לשנותה. היום רבים חושבים אחרת.

גם הזדהות קולות שונים חל בעברית בזמן עתיק: רוב החוקרים סבורים שבימי הבית הראשון ציינה אות ח"ית שני הגיים שונים זה מזה, השווים

לֶחֶם וּלְחֵם שְׁבַעֲרִבִּית, וְהָאוֹת עֵינָן צִיֵּינָה שְׁנֵי הַגִּיִּים שׁוֹנִים, הַשְּׁוִיִּים לֶחֶם וּלְחֵם שֶׁל הָעֲרָבִים; בְּמִשָּׁךְ הַזְּמַן אֶחָד הַהִגִּים מִכָּל זֶה "בִּלְעָ" אֶת חֲבָרוֹ, וְשְׁנֵי הַהִגִּים הִפְכוּ לְאַחֵד. אוֹלֵי גַם אִזְּ הַתְּרִיעוֹ הַמּוֹרִים עַל כֵּךְ וּדְרָשׁוּ מִן הַתַּלְמִידִים לְהַבְדִּיל בֵּין הִגָּה לְהִגָּה, אֲלֵא שֶׁהַתַּלְמִידִים לֹא נִשְׁמָעוּ לָהֶם, וְאַחֲרֵי כָלֵּךְ הַכֹּל הָעַם הִסְתַּגֵּל לְמִצַּב הַחֹדֶשׁ. הַלְשׁוֹן דּוֹמֶה לְגוֹף חֵי, וְכִמוֹ גּוֹף חֵי הִיא מִשְׁתַּנָּה לֹא הָרֹף וּמִתְקַנֶּת אֶת עֲצָמָה. גַּם כֹּאן פּוֹעֵל הָעֵיִקְרוֹן שֶׁל לֹא־מֵאֲרָק, שֶׁהַשִּׁימוּשׁ הַמְּרובהּ מִשְׁכַּלֵּל וּמִתַּאִים אֶת הָאֵיבֵר לְתַפְקִידוֹ. הַשִּׁימוּשׁ בַּלְשׁוֹן, כְּלוֹמַר הַדִּבּוּר, יִיצוֹר מַעֲרֻכּוֹת חֲדָשׁוֹת וְהוּא אִפּוֹא יִתֵּקֵן אֶת הַטְעוֹן תִּיקוֹן.

אלא שכאן מתרגשת ובאה עלינו צרה חדשה. חשבנו שהמלחמה על השלטת הדיבור העברי הסתיימה בניצחון מוחלט - אך היום לא ברור אם אכן כך הוא הדבר.³ העולים הרוסים לומדים אמנם עברית ומדברים בה, לכל הפחות הצעירים שבהם, אבל לא כן העולים מצפון אמריקה. קורה אצלם שדור הנכדים עדיין מדבר אנגלית כשפה ראשונה, דבר שלא ידענו כיצא בו בעליות אחרות (אנו נתקלים בבני "יקים" רבים שאינם יודעים גרמנית). בבתים רבים שמדברים בהם אנגלית עם הילדים שמעתי את הנימוק הזה: "כך הם לומדים אנגלית ללא מאמץ - עברית בין כך ובין כך ילמדו". זוהי טעות גמורה ומסוכנת. אין שפה נרכשת בצורה יסודית וחייה כמו זו שמדברים בה בילדות עם ההורים, ולא לחינם שפה זו נקראת "שפת אם". וגדולה מזו: הדיבור, כפי שציינתי, הוא המחזק והמשפר את הלשון, וייתכן שבפעולה הזאת תפקיד גדול לדיבור הילדים דווקא.

השלטת העברית נדחית גם על ידי גורמים נוספים: הקהל חשוף להשפעה מתמדת של האנגלית ברדיו, בטלוויזיה ובקולנוע; העולם האקדמי מרבה להשתמש באנגלית בטענה שעליו להשתלב בקהילה האקדמית הבין-לאומית. לא רחוקה הסכנה שמעמד העברית במדינתנו ישתווה למה שהיה מעמד היידיש במזרח אירופה: שם דיברו יידיש בבית אך כתבו בעברית וקראו טקסטים עבריים בבית המדרש, כלומר יידיש הייתה לשון הבית, הלשון הנמוכה, ועברית לשון היוקרה; אולי תהיה אצלנו חלילה עברית לשון הבית ואנגלית לשון היוקרה.

ספק אם האקדמיה ללשון העברית תוכל לפעול בדבר שתי הבעיות שהזכרתי למעלה, הלא הן קושי קריאת העברית והפער שבין הדקדוק שבספרים לדקדוק שבדיבור: האקדמיה (כל אקדמיה) היא מטבעה מוסד שמרני, ואינה בנויה לחולל מהפכות. היא רק תוכל לאשר, אגב סינון ותיקון, וולעיתים בחירוק שיניים, מה שהעם הנהיג. דבר אחד ברור: יש לדבר עברית בהרצאות ובשוק, בדיונים פוליטיים ובמדע; יש לקרוא עברית, לכתוב עברית, לחשוב עברית. בקנאות. הלשון תתקן את עצמה בעצמה. כל המדבר עברית,

מלומד או עם הארץ, שותף למפעל זה של החייאת הלשון והרחבתה. סוף סוף אפשר לטעון שהחייאת העברית היא אחד ההישגים העיקריים של הציונות. היא אף הישג שאין לו אח ורע בהיסטוריה: ארצות שוממות חזרו לפרוח בחלקי עולם שונים, עמים נדכאים חזרו לעצמאותם, אבל מעולם לא קרה שלשון חזרה להיות מדוברת אחרי שחדלה מכך. נשמור על הישג זה בכל כוחנו, והלשון בחיותה תפתור את בעיותיה. לשוננו העתיקה צעירה היא כלשון דיבור; עברו אמנם ימי ילדותה, שבהם נאלצו חכמיה לאמץ את בקיאותם ואת דמיונם כדי למצוא כינויים לפעולות הפשוטות ביותר, לשמות של קרובי משפחה או של כלי הבית הרגילים וכיוצא בהם, והיא עתה נערה חמודה, זריזה ונכונה לכל תפקיד. אך עדיין חסר לה משהו; עלינו לדבר בה כדי שתהפך לאישה מושלמת ויפהפייה.

הערות

1. ראה עתה נ' אפרתי, "תחיית הלשון העברית והתנועה הציונית", לשוננו לעם מח (תשנ"ז), ג, עמ' 93-94.
2. וראה ר' אלברג, "איך אומרים, 'מספר' או 'מספרי'?", "הארץ", 14 באפריל 1996.
3. ראה על זה באחרונה: א' גרינולד, "כנופיה קטנה ומטורפת של עברים חדשים", "הארץ", "תרבות וספרות", 7 בנובמבר 1997.

הערות העורך

אכן, כפי שכותב צרפתי, דמיון של האותיות העבריות זו לזו הוא אחד הגורמים ל"קושי האובייקטיבי שבקריאת העברית לעומת קריאת לשון הנכתבת באותיות לטיניות" (לעיל, עמ' 54). ראוי לציין בעניין זה לשתי המחשבות של הדמיון הזה, הנאות משני קצות הגולה היהודית.

במדרש הגדול, שהוא מדרש תימני בן המאה הי"ג, נמצא המאמר הזה:

לכל האותיות יש דומה, בי [=בי"ת] לכף, דל [=דל"ת] לריש, הי לחית, ואו לזאן [=זי"ן], וכן שאר כל האותיות, אבל אלף זה אין לו דומה לדומה [...] (מדרש הגדול, שמות, מהדורת מ' מרגליות, עמ' שצט; וראה י' רצהבי, אוצר לשון הקודש שלבני תימן, תל-אביב תשל"ח, ערך זאן).

מן הפולקלור האשכנזי נביא כאן מספר הבדיחה והחידוד לא' דרויאנוב (ג, מס' 2667):

כשנתמנה זאב טיומקין מטעם חובבי ציון (בשנת תר"ן) לראש הוועד ביפו, לא ידע צורת אות עברית. ביפו התחיל לומד אלף-בית, הגיע עד וי"ו וזי"ן ועמד: התקשה להבחין בין אחת לחברתה. ומכאן ואילך, כשבא לידו דבר שהתקשה להכריע בו, היה אומר: הרי זה ממש וי"ו וזי"ן...